

สรุปและ อภิปรายผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง ความคาดหวังของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขต่อบทบาทหน้าที่ทันตภิบาล ในจังหวัดตรัง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาถึงความคาดหวังในบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล โดยศึกษาภายใต้กระแสการปฏิรูปที่เกิดขึ้นในสังคมไทย คือ การปฏิรูประบบสุขภาพ การปฏิรูประบบราชการ และการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยในการศึกษาผู้ศึกษาอาศัยวิธีการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative research) เพื่อให้ได้ข้อมูลในแง่มุมที่หลากหลาย ผู้ศึกษาได้ใช้วิธีการรวบรวมข้อมูลหลายวิธีรวมกัน ได้แก่ การศึกษาจากเอกสาร การสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก โดยได้ดำเนินการเก็บข้อมูลตั้งแต่เดือนมิถุนายน ถึงเดือนสิงหาคม 2548 กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ได้แก่ ทันตภิบาล ทันตแพทย์ เจ้าหน้าที่สาธารณสุข และผู้บริหารด้านสาธารณสุข ในจังหวัดตรัง การนำเสนอในบทนี้จะประกอบไปด้วย 4 ส่วนดังนี้

1. สรุปผลการศึกษา
2. อภิปรายผลการศึกษา
3. วิเคราะห์ผลการศึกษา
4. ข้อเสนอแนะในการศึกษา

สรุปผลการศึกษา

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกบุคลากรสาธารณสุขซึ่งประกอบด้วย ผู้บริหารสาธารณสุข ทันตแพทย์ ทันตภิบาล และเจ้าหน้าที่สาธารณสุข เกี่ยวกับความคาดหวังของบุคลากรสาธารณสุขต่อบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล ภายใต้เงื่อนไข 3 ประเด็นคือการปฏิรูประบบสุขภาพ การปฏิรูประบบราชการ และการปฏิรูปการกระจายอำนาจ สามารถสรุปเป็นประเด็นได้ดังนี้

1. บทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลภายใต้การปฏิรูประบบสุขภาพ

หลักการสำคัญของระบบสุขภาพแบบใหม่คือ สร้างเสริมการมีสุขภาพดี ให้มากที่สุด ให้คนทุกคนมีสุขภาพดีมากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ แต่ถ้าหากเกิดการเจ็บป่วยก็จะต้องได้รับการ

รักษาอย่างถูกต้องเป็นธรรมชาติที่สุด จากการศึกษาพบว่าภายใต้การปฏิรูประบบสุขภาพ บทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลมีการเปลี่ยนแปลงไป โดยสรุปได้ดังนี้

1.1 บทบาทหน้าที่ในปัจจุบันของทันตภิบาล ภายใต้การปฏิรูประบบสุขภาพ

ปัจจุบันนี้ทันตภิบาลของจังหวัดตรัง ปฏิบัติงานใน 3 หน่วยงาน คือสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด โรงพยาบาลชุมชน และสถานอนามัยหรือศูนย์สุขภาพชุมชน โดยบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลในแต่ละหน่วยงานไม่มีความแตกต่างกันมากนัก สามารถแบ่งบทบาทหน้าที่ที่ออกได้เป็น 6 ส่วนหลักๆคือ

1.1.1 งานบริการทันตกรรม เป็นบทบาทหน้าที่หลักของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลชุมชน และสถานอนามัยหรือศูนย์สุขภาพชุมชน ให้บริการทั้งในกลุ่มคนไข้ทั่วไปและกลุ่มเป้าหมาย ในกลุ่มเป้าหมายนั้นนักเรียนประถมศึกษาเป็นกลุ่มที่ได้รับบริการมากที่สุด บริการทันตกรรมที่จัดโดยทันตภิบาลนั้น เป็นบริการขั้นพื้นฐาน ได้แก่ ถอนฟัน อุดฟัน และขูดหินปูน ซึ่งส่วนใหญ่จะให้บริการถอนฟันเป็นหลัก สำหรับการอุดฟันนั้นมีบางโรงพยาบาลที่ไม่อนุญาตให้ทันตภิบาลอุดฟันหน้า ในการให้บริการทันตกรรมนั้นทันตแพทย์จะให้บริการในคนไข้เฉพาะทางเป็นหลัก ในขณะที่งานบริการพื้นฐานทันตภิบาลจะมีบทบาทหน้าที่หลัก

1.1.2 งานส่งเสริมป้องกันด้านทันตสุขภาพ เป็นบทบาทหน้าที่ที่ทันตภิบาลได้รับมอบหมายให้รับผิดชอบโดยตรง กิจกรรมที่มีได้แก่ การสำรวจภาวะช่องปากให้สุขศึกษา การทำเคลือบหลุมร่องฟัน กลุ่มเป้าหมายที่ให้บริการได้แก่ นักเรียนประถมศึกษาหญิงมีครรภ์ เด็กก่อนวัยเรียน ในส่วนของโครงการส่งเสริมทันตสุขภาพนั้นส่วนใหญ่จะเป็นโครงการตามนโยบายของกระทรวง และโครงการที่จังหวัดกำหนดขึ้น ส่วนโครงการที่จัดขึ้นในระดับหน่วยงานนั้นยังมีค่อนข้างน้อย ซึ่งโครงการส่งเสริมป้องกันด้านทันตสุขภาพที่ทันตภิบาลจัดทำขึ้นนั้น มักจะจัดทำขึ้นเพื่อเป็นผลงานประกอบการพิจารณาการเลื่อนระดับในระบบราชการ และหลังจากที่มีการปฏิรูประบบบริการสุขภาพซึ่งเน้นให้ทำงานส่งเสริมสุขภาพมากขึ้น ทำให้ทันตภิบาลมีกิจกรรมด้านนี้เพิ่มขึ้นด้วย โดยนโยบายได้กำหนดเป้าหมายของผลงานไว้อย่างชัดเจน ทำให้ทันตภิบาลมีภาระงานส่งเสริมและป้องกันด้านทันตสุขภาพเพิ่มขึ้นอย่างชัดเจน เช่น เด็กนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 1 ต้องได้รับการเคลือบหลุมร่องฟันครบทุกคน ทันตภิบาลได้สะท้อนปัญหาในการดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพที่สำคัญคือ 1) มีภาระงานด้านบริการทันตกรรมที่ค่อนข้างเยอะทำให้ไม่มีเวลาในการดำเนินงานด้านส่งเสริมทันตสุขภาพ 2) ความจำเป็นที่ทันตบุคลากรต้องให้ความสำคัญกับงานบริการทันตกรรมมากกว่างานส่งเสริมทันตสุขภาพเพื่อป้องกันการร้องเรียน 3) ภาระงานของทันตแพทย์ที่เพิ่มขึ้น เช่น โครงการทำฟันปลอมในผู้สูงอายุ ทำให้ทันตภิบาลต้อง

แบกรับภาระหน้าที่ในการให้บริการทันตกรรมพื้นฐานมากขึ้น ซึ่งส่งผลให้เวลาในการทำงานด้านส่งเสริมทันตสุขภาพลดลง

1.1.3 งานบริหารงานทั่วไป ได้แก่ งานระเบียบรายงาน งานวัสดุและครุภัณฑ์ และงานสารบรรณ บทบาทหน้าที่ส่วนใหญ่จะเป็นงานด้านเอกสาร การติดต่อประสานงาน ซึ่ง ทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดจะมีบทบาทหน้าที่ด้านนี้เป็นหลัก

1.1.4 บริการทันตกรรมในศูนย์สุขภาพชุมชน (PCU) สืบเนื่องจากการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ ทำให้มีการจัดสรรทันตภิบาลปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งจะปฏิบัติงานใน 2 ลักษณะคือ 1) ปฏิบัติงานประจำในศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งให้บริการทันตกรรมพื้นฐานและส่งเสริมป้องกันด้านทันตสุขภาพ และ 2) ออกหน่วยให้บริการทันตกรรมในศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งส่วนใหญ่จะออกหน่วยให้บริการ 1-3 ครั้งต่อสัปดาห์ และส่วนใหญ่จะให้บริการถอนฟันเท่านั้น

1.1.5 งานประกันคุณภาพบริการ(HA) งานในส่วนนี้ทันตภิบาลเห็นว่าไม่ได้เป็นการเพิ่มภาระงาน แต่เป็นการจัดระบบงานมากกว่า ส่วนที่มีผลต่อบทบาทหน้าที่ทันตภิบาลเนื่องมาจากงานประกันคุณภาพบริการนั้นส่วนใหญ่ทันตแพทย์จะได้รับแต่งตั้งให้เป็นคณะกรรมการ ทำให้ต้องเข้าร่วมประชุมค่อนข้างบ่อย ซึ่งผลให้ทันตภิบาลต้องรับหน้าที่ในการบริการทันตกรรมแทน ส่งผลให้บางครั้งทันตภิบาลต้องยกเลิกหรือเลื่อนกิจกรรมส่งเสริมทันตสุขภาพออกไปเพื่อป้องกันการร้องเรียน

1.1.6 งานในความรับผิดชอบของสถานีนามัย เป็นบทบาทหน้าที่เพิ่มขึ้นอีกส่วนหนึ่ง ซึ่งส่วนใหญ่ได้แก่ การรักษาพยาบาลเบื้องต้น และงานอื่นตามความถนัดและความเหมาะสม เช่น งานคลังยา งานบัตรประกันสุขภาพ โดยที่ทันตภิบาลบางคนได้รับการมอบหมายให้รับผิดชอบโดยตรง ในขณะที่บางคนเป็นเพียงการช่วยเหลือเมื่อเจ้าหน้าที่ที่รับผิดชอบไม่ว่างเท่านั้น ทันตภิบาลต้องรับผิดชอบงานอื่นๆของสถานีนามัยในฐานะเจ้าหน้าที่คนหนึ่งขององค์กร เนื่องจากโดยทั่วไปจำนวนเจ้าหน้าที่ในสถานีนามัยมีน้อย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่บุคลากรในหน่วยงานจะต้องทำงานทดแทนกันได้

1.2 ความคาดหวังของบุคลากรสาธารณสุขต่อบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล ภายใต้การปฏิรูประบบสุขภาพ

สามารถแบ่งบทบาทหน้าที่ตามความคาดหวังได้เป็น 3 ประเด็นหลักได้ดังนี้

1.2.1 งานส่งเสริมทันตสุขภาพ โดยสรุปบุคลากรสาธารณสุขมีความคาดหวังให้ ทันตภิบาลมีบทบาท หน้าที่หลักในด้านการส่งเสริมทันตสุขภาพ และเห็นว่าทันต

เทศบาลควรเพิ่มเวลาในการปฏิบัติงานด้านส่งเสริมทันตสุขภาพให้มากขึ้น ถึงแม้จะมีปัญหาเรื่องปริมาณคนไข้ซึ่งมีจำนวนมากก็ตาม เพราะเห็นว่าแนวทางการปฏิรูประบบสุขภาพ เป็นแนวทางที่สามารถแก้ไขปัญหาสุขภาพได้อย่างแท้จริง

1.2.2 งานบริการทันตกรรม บุคลากรสาธารณสุขต้องการให้ทันตภิบาลมีบทบาทหน้าที่ด้านการรักษาพยาบาลทางทันตกรรม โดยเห็นว่ายังมีความจำเป็นอยู่เนื่องจากปัจจุบันทันตแพทย์ยังมีจำนวนน้อย ไม่สามารถรองรับปริมาณคนไข้ที่มีจำนวนมากได้ จำเป็นต้องพึ่งพาทันตภิบาลในการรองรับงานรักษาพยาบาล ในขณะที่ทันตภิบาลเองมีความเห็นว่าการบริการทันตกรรม สามารถสร้างความเชื่อมั่นหรือศรัทธาแก่ประชาชนได้ และจะทำให้สามารถชักจูงประชาชนให้ไปสู่งิจกรรมสร้างเสริมทันตสุขภาพได้ง่ายขึ้น

1.2.3 งานบริหารงานทั่วไป บุคลากรสาธารณสุขเห็นว่า ภาระงานด้านบริหารงานทั่วไปของทันตภิบาลที่ทำอยู่ในปัจจุบัน คืองานระเบียบรายงาน งานวัสดุครุภัณฑ์ และงานสารบรรณ มีความเหมาะสมแต่ต้องการให้ทันตภิบาลมีความรู้ความสามารถเพิ่มเติมในเรื่องการจัดการโครงการ ระเบียบพัสดุและการเงิน และที่สำคัญคือหลักการบริหาร

บุคลากรสาธารณสุขต้องการให้ทันตภิบาลปฏิบัติงาน ภายใต้คุณลักษณะที่สำคัญ 2 ประการคือ

1) ความเป็นวิชาการด้านสร้างเสริมทันตสุขภาพ ต้องการให้ทันตภิบาลปฏิบัติงานในลักษณะของ นักวิชาการด้านส่งเสริมทันตสุขภาพ โดยเห็นว่าขณะนี้ทันตภิบาลมีความสามารถในการให้บริการทันตกรรมที่ดีอยู่แล้ว แต่ในงานสร้างเสริมทันตสุขภาพนั้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะเป็นกิจกรรมด้านการให้สุศึกษาและการป้องกันมากกว่า ส่วนกิจกรรมด้านสร้างเสริมทันตสุขภาพนั้น ยังเกิดขึ้นไม่ชัดเจน

2) การทำงานเป็นทีม โดยต้องการให้ทันตภิบาลมีการทำงานเป็นทีมมากขึ้น โดยสามารถเป็นทั้ง “ทีมทันตสุขภาพ” และ “ทีมสุขภาพ” ในเวลาเดียวกัน โดยเจ้าหน้าที่สาธารณสุขได้สะท้อนให้เห็นปัญหาที่เกิดขึ้นจากความล้มเหลวของการทำงานเป็นทีมคือ การทำงานซ้ำซ้อนสิ้นเปลืองทรัพยากรเนื่องจากขาดการประสานงานกับหน่วยงานอื่น และที่สำคัญคือเกิดปรากฏการณ์ความไม่เข้าใจกันทั้งในกลุ่มของทันตบุคลากรเอง และกลุ่มของเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ซึ่งทำให้เกิดช่องว่างในการทำงาน และอาจก่อให้เกิดความขัดแย้งในอนาคตได้

2. บทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลภายใต้การปฏิรูประบบราชการ

จากความล้มเหลวของระบบราชการ ทำให้การดำเนินงานขาดประสิทธิภาพ ผลการปฏิบัติงานไม่ตอบสนองต่อความต้องการของประชาชน การบริหารงานที่เน้นขั้นตอนและ

กฎระเบียบ ทำให้เกิดความล่าช้าไม่ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม ตลอดจนปัญหาคอร์รัปชันซึ่งมีให้เห็นทั่วไป ส่งผลให้ประเทศไทยจำเป็นต้องปฏิรูประบบราชการอย่างด่วน “ทันตศักราช” เป็นบุคลากรคนหนึ่งซึ่งปฏิบัติงานในระบบราชการ จึงได้รับผลกระทบจากการปฏิรูปโดยตรง ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่ทันตศักราชจะต้องปรับตัวเองให้ทันต่อกระแสการปฏิรูปที่เกิดขึ้น เพื่อทันตศักราชจะได้มีบทบาทหน้าที่หรือคุณสมบัติสอดคล้องกับการปฏิรูประบบราชการ จากการศึกษาพบว่า

2.1 บทบาทหน้าที่ในปัจจุบันของทันตศักราช ภายใต้การปฏิรูประบบราชการ

จากการศึกษาพบว่า บุคลากรสาธารณสุขส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการปฏิรูประบบราชการ โดยบุคลากรสาธารณสุขเห็นว่า การเปลี่ยนแปลงในระบบราชการส่งผลกระทบต่อทันตศักราชโดยตรง โดยประเด็นที่กลุ่มตัวอย่างได้ให้ความคิดเห็นส่วนใหญ่คือ การให้ทันตศักราชที่จบการศึกษาหลังจากปี พ.ศ.2545 ปฏิบัติงานในตำแหน่งลูกจ้างชั่วคราว โดยเห็นว่าส่งผลกระทบต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงานค่อนข้างมาก เนื่องจากขาดความมั่นคงในการประกอบอาชีพ โดยกลุ่มตัวอย่างเห็นว่ามาตรการดังกล่าวไม่ใช่การแก้ปัญหาที่ยั่งยืน อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าทันตศักราชส่วนใหญ่ จะไม่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการปฏิรูประบบราชการ แต่ในการดำเนินงานก็ได้ปรากฏภาพที่สอดคล้องกับการปฏิรูประบบราชการ เช่น การปรับเปลี่ยนรูปแบบการให้บริการ ตามความเรียกร้องของประชาชน เพื่อให้รูปแบบการให้บริการมีความเหมาะสมและวิถีชีวิตของประชาชน อีกส่วนหนึ่งคือ การเทคโนโลยีระบบสารสนเทศในการปฏิบัติงาน ซึ่งส่วนใหญ่ยังครอบคลุมทันตศักราชแค่เพียงบางส่วนเท่านั้น

2.2 ความคาดหวังของบุคลากรสาธารณสุขต่อบทบาทหน้าที่ของทันตศักราช ภายใต้การปฏิรูประบบราชการ

สำหรับความคาดหวังต่อบทบาทหน้าที่ของทันตศักราช ภายใต้กระแสการปฏิรูประบบราชการนั้น บุคลากรสาธารณสุขมีความคาดหวังใน 4 ประเด็นหลักคือ

2.2.1 ทันตศักราชควรปฏิบัติงานโดยยึดประโยชน์ที่ประชาชนจะได้รับเป็นหลัก ควรปฏิบัติงานให้เต็มกำลังความสามารถและไม่ควรให้ปัญหาความไม่ก้าวหน้าหรือไม่มั่นคงในสายวิชาชีพมาบั่นทอนขวัญกำลังใจในการทำงาน ต้องการให้ทันตศักราชยึดประโยชน์ของประชาชนเป็นเป้าหมายในการทำงาน

2.2.2 จากมาตรการลดกำลังคนภาครัฐทำให้ทันตศักราชที่จบการศึกษาหลังปี พ.ศ. 2545 ไม่ได้รับการบรรจุเป็นข้าราชการ แต่ความคาดหวังของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขต่อบทบาทหน้าที่ของทันตศักราช ซึ่งเป็นลูกจ้างชั่วคราวที่อยู่ในขอบเขตและในระดับเดียวกับทันตศักราช

บาลที่เป็นข้าราชการ เนื่องจากเห็นว่า ถ้าบุคลากรได้รับการศึกษาหรือเรียนรู้ในเรื่องใดมาก็ควรจะ มีบทบาทในเรื่องเหล่านั้นให้เต็มที่

2.2.3 ประเด็นที่การปฏิบัติงานของทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานประจำใน สถานือนามัย ไม่สอดคล้องกับบทบาทหน้าที่หลัก กลุ่มตัวอย่างมีความคิดเห็นว่า ในการประเมิน ผลงานหรือประเมินความดีความชอบของทันตภิบาลในสถานือนามัย ทันตแพทย์ในโรงพยาบาล ควรมีส่วนในการประเมินผลงานและความดีความชอบด้วย เพื่อจะได้ทำให้ทันตภิบาลให้ความสำคัญกับงานด้านทันตสาธารณสุขมากขึ้น และเห็นว่าควรปรับเปลี่ยนให้แบบรายงานผลการปฏิบัติงาน ควรจะสอดคล้องกับภาระงาน เพื่อจะได้เป็นแนวทางในการปฏิบัติงานของทันตภิบาลใน สถานือนามัย ซึ่งจะทำให้การประเมินผลการปฏิบัติงานเป็น ไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.2.4 ต้องการให้มีความรู้ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีในการ ปฏิบัติ โดยเฉพาะคอมพิวเตอร์ เนื่องจากปัจจุบันมีความจำเป็นในการปฏิบัติงานเพื่อความรวดเร็ว และมีประสิทธิภาพ ทันตภิบาลจำเป็นต้องพัฒนาตนเองด้านเทคโนโลยี ในปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่ หน้าที่การเก็บรวบรวมข้อมูลส่วนใหญ่เป็นของทันตภิบาลกลุ่มอายุน้อย เนื่องจากมีความรู้ความ สามารถด้านคอมพิวเตอร์ แต่สิ่งที่ต้องพัฒนาต่อไปคือ การวิเคราะห์ข้อมูลที่มี เพื่อให้สามารถนำมา ใช้ประโยชน์ในการวางแผนการทำงาน ซึ่งส่วนของการวิเคราะห์ข้อมูลนั้นคาดหวังในทันตภิบาล ที่ปฏิบัติงานในสำนักงานสาธารณสุขจังหวัด

3. บทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลภายใต้การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น

ปัจจุบันการพัฒนาประเทศ เน้นให้มีการกระจายอำนาจให้องค์กรชุมชน ทั้งการกระจาย อำนาจด้านงบประมาณและด้านการบริหารจัดการ โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชน จากการ ปฏิรูปดังกล่าวมีผลกระทบต่อบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลโดยตรง โดยพบว่า

3.1 บทบาทหน้าที่ปัจจุบันของทันตภิบาล ภายใต้การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น

จากการศึกษาพบว่า บุคลากรสาธารณสุขส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับการ ปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น โดยการดำเนินงานด้านทันตสาธารณสุขร่วมกับองค์กรท้องถิ่น หรือชุมชน ในพื้นที่จังหวัดตรังถือว่ายังมีอยู่ค่อนข้างน้อย และไม่ชัดเจนนัก และพบว่าการดำเนิน ทันตสาธารณสุขร่วมกับองค์กรท้องถิ่นหรือชุมชนมีจุดเริ่มต้นของการทำงานร่วมกับองค์กรท้องถิ่น ใน 2 ลักษณะ คือประชาชนหรือองค์กรชุมชนเป็นผู้เปิดประเด็นปัญหา แล้วนำไปสู่การแก้ปัญหา ร่วมกัน และอีกกรณีหนึ่งคือ ทันตบุคลากรนำเสนอปัญหาแก่องค์กรชุมชน โดยจะเห็นว่าเป็นการ สนับสนุนด้านงบประมาณเสียเป็นส่วนใหญ่

3.2 ความคาดหวังของบุคลากรสาธารณสุขต่อบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล ภายใต้การปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น

ความคาดหวังต่อบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล ภายใต้กระแสการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่นนั้น บุคลากรสาธารณสุขเห็นว่าเพื่อให้การทำงานร่วมกับองค์กรชุมชน เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ สิ่งที่มีความจำเป็น 4 ประเด็นคือ

3.2.1 การติดต่อประสานงานกับองค์กรท้องถิ่นหรือชุมชน เพื่อให้เกิดเครือข่ายในการปฏิบัติงาน มีทักษะในการติดต่อประสานงาน มีการทำงานเป็นทีมทั้งกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุขและเจ้าหน้าที่ขององค์กรท้องถิ่น

3.2.2 ทันตภิบาล ควรมีความตั้งใจ มีความเสียสละ ในการปฏิบัติงาน

3.2.3 มีความรู้ความเข้าใจในระเบียบราชการที่เกี่ยวข้อง

3.2.4 กลุ่มตัวอย่างได้ฝากสิ่งที่พึงระวัง สำหรับการทำงานร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น คือ การวางตัวในฐานะเจ้าหน้าที่ของรัฐ เพื่อไม่ให้ตกเครื่องมือทางการเมืองของนักการเมืองท้องถิ่น

จะเห็นได้ว่าความคาดหวังของเจ้าหน้าที่สาธารณสุขต่อบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล ภายใต้กระแสการปฏิรูปทั้ง 3 ระบบ มีความสอดคล้องเชื่อมโยงกัน ดังนั้นหากทันตภิบาลมีคุณสมบัติอย่างใดอย่างหนึ่งก็จะช่วยให้สามารถปฏิบัติหน้าที่ในส่วนอื่นๆ ได้ดีตามไปด้วย

อภิปรายผลการศึกษา

ในการอภิปรายผลการศึกษา ผู้ศึกษาจะนำเสนอใน 2 ส่วนคือ บทบาทหน้าที่ในปัจจุบันของทันตภิบาลและบทบาทหน้าที่ตามความคาดหวังของบุคลากรสาธารณสุข โดยจะอภิปรายภายใต้เงื่อนไขการปฏิรูป 3 ระบบคือ การปฏิรูประบบสุขภาพ การปฏิรูประบบราชการและการปฏิรูปการปกครองส่วนท้องถิ่น

1. บทบาทหน้าที่ในปัจจุบันของทันตภิบาล ภายใต้กระแสการปฏิรูปในสังคมไทย

บทบาทหน้าที่ในปัจจุบันของทันตภิบาล มีความหลากหลาย กระจัดกระจาย ทำให้ทันตภิบาลเกิดความรู้สึกสับสนในบทบาทหน้าที่ เนื่องมาจากการจัดวางที่ขาดการวางแผนและการเตรียมการที่ดี ความล้มเหลวของการบริหารจัดการด้านบทบาทหน้าที่ทันตภิบาล ไม่ได้ปรากฏอยู่ในเฉพาะวงการทันตสุขภาพเท่านั้น “ทันตภิบาล ภาวะเป็นไม้ประดับ สอ.” เป็นอีกบทความ

หนึ่งสะท้อนภาพความคิดที่บุคลากรร่วมสายวิชาชีพสาธารณสุขด้วยกันมองเห็นตาภิบาลได้ดี ดังนั้นในการอภิปรายผลในส่วนนี้จะขอนำเสนอใน 2 ประเด็นคือ ผลการปฏิบัติงานด้านทันตสาธารณสุขและกิจกรรมสร้างเสริมทันตสุขภาพตลอดจนกลุ่มเป้าหมายในการให้บริการ

จากผลการปฏิบัติงานแสดงให้เห็นว่า บทบาทหน้าที่ส่วนใหญ่ของทันตบุคลากร คือการรักษาทางทันตกรรม โดยพบว่า ผลการให้บริการด้านทันตสาธารณสุข ของหน่วยงานสังกัดกระทรวงสาธารณสุข จังหวัดตรัง ในปีงบประมาณ 2545, 2546 และ 2547 (ฝ่ายสนับสนุนบริการวิชาการ, 2547) มีจำนวนผู้รับบริการทั้งหมด 88,216 คน 74,369 คน และ 69,788 คน ตามลำดับ โดยถอนฟันเป็นบริการที่มีผลงานสูงสุด ปีงบประมาณ 2545 มีจำนวนผู้รับบริการ 29,567 คน / 37,588 ที่ ปีงบประมาณ 2546 มีจำนวนผู้รับบริการ 25,589 คน / 32,830 ที่ ปีงบประมาณ 2547 มีจำนวนผู้รับบริการ 27,334 คน / 33,409 ที่ ตามลำดับ จะเห็นว่า จำนวนผู้รับบริการทันตกรรมลดลง ในขณะที่การให้บริการถอนฟันกลับเพิ่มขึ้น ในขณะที่เมื่อมาพิจารณาผลงานในส่วนของงานส่งเสริมและป้องกันด้านทันตสุขภาพ เช่น การเคลือบหลุมร่องฟัน พบว่าผลการปฏิบัติงานในปีงบประมาณ 2545 มีจำนวนผู้รับบริการ 2,412 คน / 5,327 ที่ ปีงบประมาณ 2546 มีจำนวนผู้รับบริการ 1,912 คน / 4,706 ที่ ปีงบประมาณ 2547 มีจำนวนผู้รับบริการ 2,203 คน / 2,564 ที่ ตามลำดับ จะเห็นว่า มีจำนวนผู้รับบริการใกล้เคียงกันทั้ง 3 ปีงบประมาณ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่า ในปีงบประมาณ 2547 จำนวนผู้รับบริการเคลือบหลุมร่องฟันกลับลดลงเกือบครึ่งหนึ่งของปีงบประมาณ 2545 และ 2546 จะเห็นว่า การให้บริการทันตสาธารณสุข ตั้งแต่ปี พ.ศ.2545 ซึ่งก็คือหลังจากที่มีโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ยังมีผลการปฏิบัติงานที่เป็นด้านการรักษาพยาบาลเป็นหลัก ในขณะที่ผลงานด้านการสร้างเสริมป้องกันกลับลดลง ซึ่งจะเห็นว่าขัดแย้งกับทิศทางการปฏิรูประบบสุขภาพ ซึ่งเน้นการสร้างสุขภาพมากกว่าการซ่อมสุขภาพ

เมื่อพิจารณาการให้บริการในศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งเป็นหน่วยบริการระดับปฐมภูมิ นั้นส่วนใหญ่ยังเป็นการให้บริการทันตกรรมในลักษณะของการออกหน่วยเคลื่อนที่ ซึ่งก็ยังคงเป็นการให้บริการรักษาอยู่ดี ซึ่งก็เนื่องมาจากนโยบายการบริหารที่เน้นให้ศูนย์สุขภาพชุมชนทุกแห่งต้องมีการให้บริการทันตกรรม จะเห็นว่ารูปแบบการปฏิบัติงานดังกล่าวขัดแย้งแนวคิดการปฏิรูประบบสุขภาพโดยสิ้นเชิง ทำให้ผู้ปฏิบัติงานรวมทั้งทันตภิบาลเองรู้สึกขัดแย้งระหว่างแนวคิดและการปฏิบัติ ดังบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“มันไม่ใช่ว่าเชิงรุกนะพี่ว่า แค่ว่าให้คนไข้เขาสะดวกขึ้น คนอายุมากสะดวกขึ้นเท่านั้น งานอื่นก็ไปตรวจไปรักษาไม่ได้ว่าทำอะไรมาก เหมือนที่เราไปออกหน่วยเคลื่อนที่ ใกล้บ้านใกล้ใจ ใกล้บ้านนั้น OK แต่ใกล้ใจไม่นั้นไม่รู้ มันไม่ใช่หลักเกณฑ์ของ PCU นะพี่ว่า”

ทันตภิบาลคนที่ 6

“เมื่อทุกอย่างลงตัวเรียบร้อยมันกลายเป็นว่า ออกมาในแนวตั้ง
รับเสียมากกว่า คนไข้เยอะมาก ทำอย่างอื่น ไม่ได้เลย เป็นสิ่งที่ทรมาณใจเจ้า
หน้าที่อนามัยมากเลย.....ทำมา 4 ปีแล้ว Concept PCU เรายังไม่ได้เลย
.....ผู้บริหารมีส่วนมากสำคัญมากเลย เขาเป็นคนกำหนดแนวทาง”

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขคนที่ 4

เงื่อนไขที่กำหนดให้รูปแบบการปฏิบัติงานเป็นไปในลักษณะดังกล่าว คือ วัฒนธรรม
การบริหารงานแบบราชการ (สำนักงานคณะกรรมการปฏิรูประบบราชการ, 2544) ที่ยังเป็นการ
บริหารงานในแนวคิด ที่เน้นการสั่งการมากกว่าการสร้างใจ และให้ความสำคัญกับระเบียบ
และขั้นตอนการปฏิบัติ มากกว่าการถ่ายทอดแนวคิด และที่สำคัญคือเน้นการประเมินผลแค่เป้า
หมายของกิจกรรม มากกว่ากระบวนการและผลสัมฤทธิ์ และยังละเลยการให้ความสำคัญกับผล
กระทบที่เกิดขึ้นตามมาจากนโยบาย ดังบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“งานมันมาก คนเราไม่พอ คือมันล้า มันจะมีปัญหาว่าทุกคนไม่
สิทธิลาได้เลย ไม่ว่าลาป่วย ก็ลาไม่ได้ ก็เลยต้องขอเหลือวันเดียว พยาบาลเขา
ก็เหมือนกับเรานั้นแหละ ล้ากันหมด”

ทันตภิบาลคนที่ 6

ผลกระทบอีกส่วนหนึ่งที่เกิดจากโครงการหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าคือ ความเครียด
ที่เกิดจากการร้องเรียนของผู้รับบริการ จากระบบการประกันคุณภาพโรงพยาบาล ซึ่งเนื่องมาจาก
นโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้า ได้รับการผลักดันจากนโยบายทางการเมือง ซึ่งมุ่งเน้นการ
สร้างความพึงพอใจของลูกค้า คือผู้รับบริการ เป็นหลัก ส่งผลให้ผู้ให้บริการเน้นที่จะให้บริการด้าน
การรักษาพยาบาล มากกว่าการให้บริการด้านสร้างเสริมสุขภาพ เพื่อเพื่อสร้างความพึงพอใจแก่ผู้รับ
บริการและป้องกันปัญหาการร้องเรียน ดังบทสัมภาษณ์ต่อไปนี้

“เมื่อวานสวดๆ ร้องๆ เกือบถูกร้องเรียนเขาว่าเขามาตั้งนานแล้ว
นะทำไมยังไม่ได้ทำ มันเป็นระบบบัตรโง่ๆ แล้วก็ยังมีหมอคนเดียว คือถ้ามี
คนทำคนเดียวจะมีปัญหาตลอด คือคนไข้เขาจะรอนาน”

ทันตภิบาลคนที่ 4

“เราต้องเอาคนไข้ที่โรงพยาบาลก่อน ถ้าเขามารอแล้วไม่ได้ทำเรา
โดนร้องเรียนแน่ แต่ถ้าไม่ออกชุมชนมันไม่เป็นไร”

ทันตแพทย์คนที่ 8

2. บทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลตามความหวังของบุคลากรสาธารณสุข ภายใต้กระแสการปฏิรูปในสังคมไทย

การอภิปรายผลการศึกษาในส่วนของ บทบาทหน้าที่ตามความคาดหวังของทันตภิบาล จะขออภิปรายใน 3 ประเด็นคือ 1) บทบาทหน้าที่ด้านสร้างเสริมทันตสุขภาพ 2) บทบาทหน้าที่ด้านการรักษาทางทันตกรรม 3) บทบาทหน้าที่อื่น ๆ ของสถานีนามัยหรือศูนย์สุขภาพชุมชน โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

2.1 บทบาทหน้าที่ด้านสร้างเสริมทันตสุขภาพ

บุคลากรสาธารณสุขมีความคาดหวังให้ทันตภิบาล มีบทบาทหน้าที่ชัดเจนในด้านการส่งเสริมทันตสุขภาพ และมีความสามารถในการปฏิบัติงานเชิงรุก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ สุปรีดา อุดุลยานนท์และคณะ(2545) ที่พบว่าคุณลักษณะของทันตบุคลากรไทยในอนาคต ควรพัฒนาคุณลักษณะด้านการส่งเสริมสุขภาพ และสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูประบบสุขภาพที่ต้องการให้ประชาชนเห็นความสำคัญของการดูแลสุขภาพมากกว่ามุ่งด้านการรักษาเพียงอย่างเดียว ซึ่งได้มีการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ มีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการให้บริการครั้งใหญ่ จากเดิมที่เป็นระบบตั้งรับ มาเป็นการเน้นกลวิธีการทำงานเชิงรุกมากขึ้น ดังนั้นการปรับเปลี่ยนบทบาททันตภิบาลให้มีบทบาทหน้าที่หลักในการสร้างเสริมทันตสุขภาพ จึงสอดคล้องกับแนวคิดการปฏิรูประบบสุขภาพ

สืบเนื่องจากการปฏิรูประบบบริการสุขภาพ ทำให้มีการจัดสรรทันตภิบาลปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน ซึ่งการจัดให้บริการทันตสาธารณสุขในหน่วยบริการระดับปฐมภูมิของจังหวัดตราบังนั้น สอดคล้องกับการศึกษาของทรงวุฒิ ดวงรัตนพันธ์และคณะ (2546) ซึ่งพบว่า การจัดบริการทันตกรรมในหน่วยบริการระดับปฐมภูมิ คือ PCU หรือสถานีนามัยนั้น ทันตภิบาลเป็นบุคลากรหลักในการให้บริการทันตกรรม ซึ่งในศูนย์สุขภาพชุมชนที่ไม่มีทันตภิบาลปฏิบัติงานประจำ ก็จะมีจัดทันตภิบาลหมุนเวียนในการออกหน่วยให้บริการทันตกรรมประมาณ 1-2 ครั้งต่อสัปดาห์

โดยเมื่อพิจารณาผลการดำเนินงานด้านทันตสาธารณสุขของทันตบุคลากร ในขณะนี้พบว่า ทั้งทันตแพทย์และทันตภิบาลมีบทบาทหน้าที่ในด้านการรักษาทางทันตกรรมเป็นส่วนใหญ่ ในขณะที่การดำเนินงานด้านสร้างเสริมทันตสุขภาพยังมีน้อยอยู่ ซึ่งผลกระทบอีกอย่างหนึ่งนโยบายหลักประกันสุขภาพถ้วนหน้าที่ทำให้โอกาสในการปฏิบัติงานสร้างเสริมทันตสุขภาพลดน้อยลงคือ ปริมาณงานรักษาทางทันตกรรมที่เพิ่มขึ้นของทันตแพทย์ ขณะนี้ทันตบุคลากรในจังหวัดตราบังได้

สะท้อนภาพผลกระทบที่โยงใยถึงกันไว้ว่า จากนโยบายการทำฟันปลอมในผู้สูงอายุ ทำให้แต่ละโรงพยาบาลต้องทำฟันปลอมให้ได้ตามเป้าหมายที่กระทรวงกำหนด ซึ่งโดยลักษณะงานแล้วการทำฟันปลอมต้องใช้เวลาในการทำค่อนข้างนาน ทำให้ทันตแพทย์ไม่มีเวลาในการให้บริการทันตกรรมอื่นๆในคลินิก ทำให้ทันตภิบาลต้องรองรับภาระหน้าที่ในการให้บริการทันตกรรมแทนทันตแพทย์ ทำให้บางครั้งต้องยกเลิกหรือเลื่อนกิจกรรมที่เกี่ยวกับการสร้างเสริมทันตสุขภาพออกไป เพื่อป้องกันการเรียนรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของเพ็ญแข ลากยัง (2545) ที่พบว่าปริมาณงานรักษาทางทันตกรรมที่เพิ่มขึ้นส่งผลกระทบต่อการผลิตของกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพและป้องกันโรคในช่องปาก เนื่องจากไม่มีการเพิ่มขึ้นของจำนวนทันตบุคลากร และตอบสนองต่อนโยบายของรัฐที่ให้ความสำคัญกับความพึงพอใจของผู้รับบริการ และเพื่อป้องกันการร้องเรียนจากผู้รับบริการ

ปัญหาบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลไม่สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร การศึกษาถึงขอบเขตบทบาทหน้าที่ไม่ได้จำกัดอยู่แค่เพียงบทบาทหน้าที่ของวิชาชีพเท่านั้น สิ่งที่ต้องคำนึงถึงบทบาทหน้าที่หรือเป้าหมายหลักขององค์กรคืออะไร เพราะเป้าหมายขององค์กรคือส่วนหนึ่งที่สำคัญที่จะเป็นตัวกำหนดหน้าที่ของบุคลากร เพราะถ้าบทบาทหน้าที่ของบุคลากรไม่สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กรก็ไม่สามารถนำไปสู่ความสำเร็จของการดำเนินงานได้ เนื่องจากปัจจุบันนี้ทันตภิบาลปฏิบัติงานในองค์กรที่แตกต่างไปจากคือในอดีตทันตภิบาลจะปฏิบัติงานในโรงพยาบาลเป็นหลัก ซึ่งภารกิจขององค์กรคือการรักษาพยาบาล แต่เมื่อทันตภิบาลมีการปฏิบัติงานในสถานีนามัยมากขึ้น ภารกิจหลักหรือเป้าหมายการดำเนินงานในสถานีนามัยแตกต่างจากโรงพยาบาล คือเน้นการทำงานเชิงรุก เน้นการส่งเสริมป้องกัน จากการศึกษาผลการดำเนินงานของทันตภิบาลในสถานีนามัยของจังหวัดตรัง ยังเน้นการรักษาทางทันตกรรมในคลินิกเป็นหลัก ซึ่งไม่สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร

การทำงานของทันตภิบาลก็เช่นเดียวกัน ทันตภิบาล ควรศึกษาก่อนว่าองค์กรที่ตนทำงานอยู่มีหน้าที่หลักอะไร เพื่อที่จะได้ทำงานได้สอดคล้องกับเป้าหมายขององค์กร เช่น ถ้าปฏิบัติงานในสถานีนามัยซึ่งเป็นการจัดบริการระดับปฐมภูมิ เน้นการทำงานในเชิงรุกชุมชน ทันตภิบาลก็ควรจะมีกิจกรรมหลักในส่วนของการทำงานเชิงรุกหรืองานส่งเสริมทันตสุขภาพเป็นหลัก ซึ่งต่างกับโรงพยาบาลซึ่งคงต้องเน้นบทบาทหน้าที่ในการรักษาพยาบาลมากกว่า

2.2 บทบาทหน้าที่ด้านการรักษาทางทันตกรรม

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขเห็นว่า การรักษาทางทันตกรรมพื้นฐานยังมีความจำเป็นที่จะต้องเป็นบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล เนื่องจากจำนวนและการกระจายตัวของทันตแพทย์ยังมีไม่เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ประกอบกับทันตแพทย์ส่วนใหญ่ปฏิบัติงานอยู่ในเมืองหลวงคือ

กรุงเทพฯ จึงทำให้สัดส่วนของทันตแพทย์ต่อประชากรในต่างจังหวัดประมาณ 1 : 15,000 และจากการประมาณถ้าต้องการให้สัดส่วนทันตแพทย์ต่อประชากรเป็น 1 : 5,000 จะบรรลุเป้าหมายใน พ.ศ.2558 โดยที่จังหวัดตรังก็ประสบปัญหาเช่นเดียวกันคือ ทันตแพทย์มากกว่าครึ่งหนึ่งปฏิบัติงานในภาคเอกชน ทำให้มีสัดส่วนทันตแพทย์ภาครัฐต่อประชากรเท่ากับ 1 : 26,437 ในขณะที่จังหวัดตรัง มีคลินิกทันตกรรมทั้งหมด 16 แห่ง ในจำนวนนี้ตั้งอยู่ในเขตอำเภอเมืองถึง 12 แห่ง (ฝ่ายข้อมูลและติดตามประเมินผล, 2547) จากข้อมูลดังกล่าวจะเห็นว่า ในขณะนี้ทันตแพทย์ยังมีจำนวนน้อยมากถ้าเทียบกับประชากร ดังนั้นทันตภิบาลก็ยังคงยังบุคลากรหลักในการรักษาพยาบาลทางทันตกรรมอยู่

ประกอบกับขณะนี้มีการกระจายทันตภิบาลลงปฏิบัติงานในสถานีนานมากยิ่งขึ้น โดยเริ่มจากโครงการทศวรรษพัฒนาสถานีนานมัย จนถึงการปฏิรูประบบบริการสุขภาพที่ต้องการให้ประชาชนเข้าถึงบริการทางด้านทันตกรรมมากขึ้น ซึ่งเมื่อทันตภิบาลต้องปฏิบัติงานในสถานีนานมัยตามลำพัง บทบาทหน้าที่ด้านการรักษาทางทันตกรรม ก็ถือว่ามีความจำเป็นที่ทันตภิบาลจะต้องมีความรู้และความเชี่ยวชาญเป็นอย่างดี เนื่องจากประชาชนย่อมต้องการรับบริการจากบุคลากรที่มีคุณภาพ ดังนั้นบทบาทหน้าที่ด้านการรักษาทางทันตกรรม จึงควรเป็นบทบาทหน้าที่ที่ทันตภิบาลควรให้ความสำคัญ

งานบริการทันตกรรม เป็นงานที่ทันตบุคลากรเห็นว่ามีความซ้ำซ้อนกันระหว่างบทบาทหน้าที่ของทันตแพทย์และทันตภิบาล โดยกลุ่มตัวอย่างที่เป็นทันตภิบาลมองว่าขณะนี้ตนเองต้องมาแบกรับภาระด้านการรักษาทางทันตกรรมซึ่งเป็นบทบาทหลักของทันตแพทย์ จนไม่สามารถดำเนินงานด้านส่งเสริมทันตสุขภาพซึ่งเป็นบทบาทหน้าที่หลักของทันตภิบาล ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของสุปรีดา อุดุลยานนท์และคณะ (2545) ที่พบว่า บทบาทหน้าที่ระหว่างทันตแพทย์และทันตภิบาลที่มีขอบเขตการทำงานมีการซ้อนทับกันสูง มีการทำงานลักษณะของการทำงานเป็นทีมต่ำ จะเห็นได้ว่าปรากฏการณ์ความซ้ำซ้อนในบทบาทหน้าที่เช่นนี้มักปรากฏอยู่เป็นประจำในการระบบราชการของไทย โดยการศึกษาของ รุ่ง แก้วแดง (2539) ได้วิเคราะห์ไว้ว่า ปัญหาของระบบราชการไทยที่สำคัญยิ่งก็คือ มีการทำงานซ้ำซ้อนกันมาก และข้าราชการส่วนใหญ่ไม่ถูกกำหนดให้ทำงานตามหน้าที่ (job description) ของแต่ละคนในองค์กรให้ชัดเจน ซึ่งเมื่อพิจารณาการดำเนินงานของทันตบุคลากรในจังหวัดตรัง จะเห็นว่าในแต่ละองค์กรไม่มีการกำหนดหน้าที่ของบุคลากรอย่างชัดเจนในแต่ละบุคคล สิ่งหนึ่งที่ควรให้ความสนใจคือ ทันตบุคลากรทั้งตัวของทันตภิบาลเองและทันตแพทย์ซึ่งเป็นหัวหน้างาน ทั้งสองกลุ่มนี้ไม่ได้มีการศึกษาถึงขอบเขตบทบาทหน้าที่ หรือวัตถุประสงค์การผลิตของทันตภิบาลอย่างชัดเจน ดังจะเห็นได้จากทันตบุคลากรส่วนใหญ่ยังเข้าใจผิดเรื่องขอบเขตบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลโดยยังคิดว่าทันตภิ

บาลสามารถให้บริการทันตกรรมได้กลุ่มอายุไม่เกิน 14 ปี ซึ่งในความเป็นจริงนั้นได้มีการปรับเปลี่ยนระเบียบฯให้ทันตภิบาลสามารถให้บริการได้ทั้งในเด็กและผู้ใหญ่ โดยไม่จำกัดกลุ่มอายุ มาตั้งแต่ปี 2539 (กองการประกอบโรคศิลปะ ที่ สร 0204/03/ว50 ลงวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2543) จะเห็นว่าเมื่อทันตบุคลากรไม่ทราบถึงขอบเขตบทบาทหน้าที่อย่างชัดเจน ทำให้การวางเป้าหมายและการดำเนินงานก็เป็นไปอย่างไม่มีทิศทาง การทำงานก่อให้เกิดปัญหาข้อขัดแย้งตามมาได้ง่าย เพื่อให้การดำเนินเป็นไปอย่างเป็นรูปธรรมองค์กรหรือหน่วยงานควรมีการกำหนดเป้าหมายขององค์กรให้ชัดเจน เพื่อที่จะสามารถกำหนดบทบาทหรือภารกิจของทันตภิบาลได้อย่างชัดเจนตามไปด้วย สิ่งที่สำคัญคือบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งหมดต้องศึกษาและทำความเข้าใจในเป้าหมายและบทบาทที่กำหนดขึ้นอย่างชัดเจน เพื่อจะได้ปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุตามเป้าหมาย

2.3 บทบาทหน้าที่ในฐานะส่วนหนึ่งของ “ทีมสุขภาพ”

จากความคาดหวังที่ต้องการให้ทันตภิบาลมีบทบาทหน้าที่ในด้านสาธารณสุขสุขทั่วไป ด้วย นอกจากประเด็นที่ทดแทนงานกันได้หรือการร่วมกันทำงานเป็นทีมแล้ว จะเห็นได้ว่าบทบาทหน้าที่ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวทางการปฏิรูประบบสุขภาพ ที่ต้องการบุคลากรด้านสาธารณสุขสามารถมองสุขภาพแบบองค์รวมได้ การที่ทันตภิบาลมีความรู้ด้านรักษาพยาบาล ความรู้เรื่องโรค ลักษณะอาการของโรคทางด้านร่างกายที่เพิ่มขึ้น น่าจะมีส่วนช่วยให้ทันตภิบาลสามารถให้การดูแลผู้มารับบริการทางทันตกรรมได้ดีขึ้น เพราะอย่างที่ทราบกันดีว่า โรคที่เกิดขึ้นโรคหนึ่งอาจจะส่งผลต่อระบบอื่นๆของร่างกาย การเรียนรู้ที่กว้างขึ้นของทันตภิบาลทำให้ทันตภิบาลสามารถมองภาพความเชื่อมโยงของผู้รับบริการได้ดีขึ้น ในการทำงานเชิงรุก ช่วยให้ทันตภิบาลเข้าใจผู้รับบริการมากขึ้น มีการเชื่อมโยงลักษณะทางสังคม วัฒนธรรม หรือเศรษฐกิจ เข้ามาเกี่ยวข้องในการให้บริการ ซึ่งส่งผลทำให้เกิดคุณภาพที่ดีมากขึ้นในการบริการ เมื่อมองถึงประเด็นของการปฏิรูประบบราชการจะเห็นว่า คุณลักษณะของข้าราชการที่พึงประสงค์ คือ ผู้ที่ทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล มีการประสานงานและร่วมมือกัน มีความสนใจในการแสวงหาความรู้ เพื่อสามารถให้บริการที่มีคุณภาพแก่ประชาชนได้ การทำงานในลักษณะของทีมสุขภาพจะทำให้เกิดประสิทธิภาพในการดำเนินงาน

3. ปัญหาในการดำเนินงานทันตสาธารณสุขของทันตภิบาล

อภิปรายถึงปัญหาที่มีผลต่อกระทบต่อการปฏิบัติงานของทันตภิบาลใน 2 ประเด็นคือ ความล้มเหลวของ “การทำงานเป็นทีม” และปัญหาขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน

3.1 ปัญหาความล้มเหลวของ “การทำงานเป็นทีม”

ภาพความล้มเหลวของการทำงานเป็นทีมที่เกิดขึ้น เกิดขึ้นทั้งในกรณีทันตภิบาลด้วยตนเอง ทันตภิบาลกับทันตแพทย์ และทันตบุคลากรกับเจ้าหน้าที่สาธารณสุข ดังปรากฏเป็นความรู้สึกห่างเหินรู้สึกไม่ไว้ใจวิชาชีพเดียวกันของทันตบุคลากรที่ปฏิบัติงานในโรงพยาบาลและทันตภิบาลที่ปฏิบัติงานในสถานีนอามัย ดังที่ผู้ให้ข้อมูลได้บอกว่า

“รู้สึกไม่ดีนะ รู้สึกว่าน้องไม่ใช่น้องทันตของเรา เราไม่ค่อยได้คุยกัน มันเหมือนคนละสีกันไปเลย ทั้งๆที่เราสีเดียวกัน”

ทันตภิบาลคนที่ 4

ปัญหาการทำงานเป็นทีมของทันตบุคลากร ไม่ได้ปรากฏเฉพาะในทีมของทันตบุคลากรเท่านั้น เจ้าหน้าที่สาธารณสุขซึ่งปฏิบัติงานในศูนย์สุขภาพชุมชน ได้สะท้อนปัญหานี้ให้เห็นดังบทสัมภาษณ์ที่ว่า

“ที่ว่าทันตเขาจะทำอะไรแยกออกไปนะ เขาไม่ค่อยติดต่อประสานงาน วันก่อนเขานึกจะลงสำรวจช่องปากเขาก็ลง ไม่ได้บอกเราเลย เราก็งงสิ ใครมาทำอะไรในพื้นที่ของเรา ครูเขาถามเราก็ไม่รู้ จริงๆแล้วข้อมูลที่เขาสำรวจเราก็มีผู้สูงอายุเราก็มีรายงานสุขภาพช่องปาก แต่เขาไม่รู้ทำอะไรของเขา”

เจ้าหน้าที่สาธารณสุขคนที่ 4

จะเห็นว่าปัญหาการปฏิบัติงานของทันตภิบาลหรือทันตบุคลากรดังกล่าว สอดคล้องกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549) ที่ระบุไว้ว่าสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ระบบราชการของไทยอ่อนแอและด้อยประสิทธิภาพ คือการทำงานแยกส่วนและขาดการประสานงานจนทำให้มีความซ้ำซ้อนของการใช้ทรัพยากร ซึ่งการศึกษาของ สุปรีดา อุดยานนท์ และคณะ(2545) ได้ให้ข้อเสนอแนะไว้ว่า ควรมีการปรับปรุงการทำงาน โดยเน้นการทำงานเป็น “ทีมทันตกรรม” หรือ “ทีมสุขภาพช่องปาก” โดยมีทันตแพทย์เป็นหัวหน้าทีม มีทันตบุคลากรข้างเคียงรวมถึงทันตภิบาลเป็นผู้ร่วมงาน มากกว่าการที่จะออกกฎระเบียบบีบคั้นของเขตการบริการใหม่อย่างตายตัว และ/หรือ เปิดโอกาสให้ทันตภิบาลให้บริการอิสระตามลำพัง แต่ควรปรับบทบาทของทันตบุคลากรในทีมตามสถานการณ์ที่เหมาะสมในแต่ละพื้นที่และช่วงเวลา

จะเห็นว่าขณะนี้สังคมไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปฏิรูปต่างๆมากมายไม่ว่าจะเป็นการปฏิรูประบบสุขภาพที่ต้องการให้บุคลากรทางด้านสุขภาพมองสุขภาพแบบองค์รวม ต้องเข้าใจถึง

ความเกี่ยวข้องกัน ไม่มองสุขภาพแบบแยกส่วน เน้นการทำงานในรูปของทีมสุขภาพ ในขณะที่การปฏิรูประบบราชการต้องการให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานบนพื้นฐานความต้องการของประชาชนเป็นหลัก มีการกระจายอำนาจลงในระดับพื้นที่มากขึ้น เพราะฉะนั้น “การทำงานเป็นทีม” หรือ “ทีมทันตสุขภาพ” คงจะต้องเป็นทีมงานที่มาจากหลายๆภาคส่วนทั้งส่วนของ ทันตบุคลากร บุคลากรทางด้านสุขภาพอื่นๆ และทีมมองข้ามไม่ได้ไม่ได้ภาคประชาชนหรือองค์กรท้องถิ่น ซึ่งการรวมทีมจากทุกภาคส่วนควรใช้การประสานงานที่มีคุณภาพภายใต้เป้าหมายเดียวกัน จะทำให้การดำเนินงานเกิดผลลัพธ์ที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนมากที่สุด

3.2 ปัญหาด้านขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน

ทันตภิบาลกับความรู้สึกต่ำต้อยในวิชาชีพของตนเอง ปรากฏให้เห็นมากขึ้นในปัจจุบันนี้ ให้ทันตภิบาลได้ทำงานอย่างมีศักดิ์ศรีและมีความสุขมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน โดยปัญหาด้านขวัญกำลังใจของทันตภิบาลในจังหวัดตรังสามารถแบ่งได้ออกเป็น 2 สาเหตุคือ สาเหตุแรกคือความไม่ก้าวหน้าในสายวิชาชีพ ซึ่งก็สอดคล้องกับการศึกษาของสุปรีดา อุดุลยานนท์และคณะ (2545) โดยพบว่าความก้าวหน้าในวิชาชีพเป็นปัญหาสำคัญของทันตแพทย์และทันตภิบาล เนื่องจากบุคลากรตำแหน่งเจ้าพนักงานทันตสาธารณสุข นั้นใช้วุฒิการศึกษาในระดับอนุปริญญา ลำดับขั้นสูงสุดในระบบราชการคือ 6 และในขณะนี้ยังไม่ตำแหน่งทางราชการที่สูงกว่า ทำให้ทันตภิบาลเกิดความรู้สึกว่าไม่มีความก้าวหน้าในสายงาน ในขณะที่วิชาชีพอื่นๆในสาธารณสุขมีความก้าวหน้าที่สูงกว่ารองรับ เช่น พยาบาลเทคนิคมีการศึกษาต่อเนื่องเพื่อปรับเป็นพยาบาลวิชาชีพ เจ้าหน้าที่สาธารณสุขมีการสอบปรับตำแหน่งเป็นนักวิชาการสาธารณสุข สิ่งเหล่านี้ทำให้ทันตภิบาลเกิดความรู้สึกแตกต่างและต่ำต้อยมากขึ้น จากทฤษฎีความคาดหวัง Victor H. Vroom (อ้างในวนิดา วรรณเจริญ : 2540) กล่าวว่าการทำงานที่บุคคลจะกระทำการใดก็ตามขึ้นอยู่กับตัวแปร 4 ตัวได้แก่ 1) ผลตอบแทนที่เขาได้รับนั้นเหมาะสมกับบทบาทที่เขาครอบครองเพียงใด 2) ความพอใจหรือไม่พอใจต่อผลที่เขาได้รับ 3) เมื่อเปรียบเทียบกับผู้อื่นแล้วเขาเชื่อว่าเขาได้รับผลตอบแทนนั้น และ 4) เขามีโอกาสที่จะได้รับผลตอบแทนตามความคาดหวัง เมื่อทันตภิบาลคาดหวังในผลตอบแทนจากการปฏิบัติงานว่า เขาควรจะก้าวหน้าในการทำงานเหมือนวิชาชีพอื่นๆ แต่เขากลับไม่ได้หรือไม่มีโอกาส ดังนั้นพฤติกรรมหรือบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลที่แสดงออกมา ก็จะต้องสอดคล้องกับความคาดหวังในผลตอบแทนที่เขาจะได้รับเช่นกัน นอกจากผลตอบแทนที่มีความแตกต่างระหว่างสายวิชาชีพแล้ว ในสภาวะสังคมปัจจุบันความแตกต่างระหว่างองค์กรของภาครัฐและเอกชนยังมีความแตกต่างกันค่อนข้างสูง โดยการศึกษาของปรัชญา เวสารัชช และคณะ (2540) ได้พูดถึงปัญหาของระบบราชการไทยคือ ความรู้สึกต่ำต้อยในเกียรติภูมิและศักดิ์ศรีของข้าราชการ สาเหตุของขาด

ขวัญกำลังใจอีกประการของทันตภิบาลคือ ความไม่มั่นคงในการปฏิบัติงาน สืบเนื่องจากการปฏิรูประบบราชการ มีการดำเนินงานมาตรการหนึ่งที่สำคัญคือลดกำลังคนในภาครัฐ ทำให้ในปี พ.ศ.2545 นักศึกษาที่จบการศึกษาจากหลักสูตรกระทรวงสาธารณสุขผลิตไม่สามารถบรรจุเป็นข้าราชการได้ โดยให้ปฏิบัติงานในตำแหน่งลูกจ้างชั่วคราว ทันตภิบาลเป็นส่วนหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากมาตรการดังกล่าว ทำให้ทันตภิบาลที่มีตำแหน่งเป็นลูกจ้างชั่วคราวมีความรู้สึกละเลย ไม่มี ความมั่นคง ไม่ได้รับสวัสดิการที่จำเป็น เช่น สิทธิการรักษาพยาบาล ในขณะที่บทบาทหน้าที่และความคาดหวังจากผู้ร่วมงานจากประชาชน มีเหมือนและเท่าเทียมกันทุกอย่างกับทันตภิบาลที่เป็นข้าราชการ สิ่งเหล่านี้ทำให้ทันตภิบาลที่มีตำแหน่งลูกจ้างชั่วคราวรู้สึกว่ามี ความแตกต่างกับไม่เท่าเทียมกัน ส่งผลโดยตรงต่อขวัญกำลังใจในการปฏิบัติงาน

วิเคราะห์ผลการศึกษา

ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นและผลการปฏิบัติงาน ตามบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลดังกล่าว เป็นผลพวงมาจาก

1) ปัญหาโครงสร้างและวัฒนธรรมราชการ

ทันตภิบาลเป็นข้าราชการประเภทหนึ่ง ได้ก่อกำเนิดมาเป็นวิชาชีพหนึ่ง เป็นเวลายาวนานกว่า 40 ปี ภายใต้ระบบการบริหารงานแบบราชการ จากผลการศึกษาจะเห็นว่าปัจจัยสำคัญปัจจัยหนึ่งที่สำคัญในการตัดสินใจเข้าศึกษาวิชาชีพนี้คือ “ระบบราชการ” เนื่องจากเห็นว่าเป็นอาชีพที่มีความมั่นคง และมีสวัสดิการที่ได้รับค่อนข้างดี ไม่ว่าจะเป็นสวัสดิการด้านการรักษาพยาบาล ซึ่งสามารถดูแลได้ครอบคลุมบุคคลทั้งครอบครัว ในขณะที่เมื่อมองวัฒนธรรมราชการแล้ว จะเห็นว่า เป็นวัฒนธรรมที่ขัดแย้งกับกระแสหรือแนวทางพัฒนาในปัจจุบันนี้อย่างชัดเจน เนื่องจากการบริหารแบบระบบราชการมีรากเหง้ามาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งเป็นการดึงอำนาจเข้าสู่ส่วนกลาง ซึ่งยุคสมัยนั้นกระทำเพื่อให้เกิดความเป็นปึกแผ่น ความมั่นคง ปลอดภัยจากลัทธิล่าเมืองขึ้นต่างประเทศฝั่งตะวันตก ซึ่งระบบราชการเป็นการสั่งการจากส่วนกลาง จึงเป็นระบบที่เน้นกฎระเบียบ และมีขั้นตอนต่างๆ มากมาย บริหารงาน โดยเน้นวิธีการมากกว่า ผลลัพธ์ที่จะได้รับ ทำให้เกิดปรากฏการณ์ต่างๆที่เราเห็น เช่น ความล่าช้าในการบริหาร ความไม่มีประสิทธิภาพในการบริหาร การบริหารใช้ระบบสั่งการจึงเป็นการบริหารในแนวดิ่ง มีผู้ที่มีอำนาจมีสิทธิสั่งการอยู่เบื้องบน แล้วสั่งการลงมาเป็นลำดับ ทำให้บุคลากรในสายราชการจะมีผู้ที่ใช้ความคิดอยู่เพียงไม่กี่คนด้านบนเท่านั้น ข้าราชการที่เหลืออีกจำนวนมาก ทำงานตามคำสั่ง ไม่มีสิทธิในการคิดการบริหาร

ในขณะที่เมื่อมอง “ทันตภิบาล” ซึ่งถือว่าเป็นข้าราชการที่มีการระดับการศึกษาแค่ อนุปริญญา จึงถูกจัดวางให้อยู่ในระดับผู้ปฏิบัติอย่างเต็มตัว ทำงานตามคำสั่ง แต่เมื่อกระแสการ พัฒนาเปลี่ยนแปลงไป ระบบการทำงานแบบราชการถูกมองว่าควรปรับปรุงอย่างเร่งด่วน คาดหวัง ให้ข้าราชการทำงานโดยยึดผลประโยชน์ของประชาชนเป็นที่ตั้ง จากที่แต่เดิมข้าราชการนิยมทำงาน เพื่อสนองตอบเจ้านาย ซึ่งขัดแย้งกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ทันตภิบาลคุ้นเคย และเมื่อมีการ กระจายทันตภิบาลลงสู่พื้นที่มากขึ้น ภายใต้อคติที่เชื่อว่า ประชาชนมีสิทธิในเข้าถึงบริการให้มากที่สุด ซึ่งบริการทันตกรรมเมื่อเป็นบริการที่มีการเรียกร้องให้กระจายลงสู่พื้นที่ ทันตภิบาล จึงเป็น บุคลากรสาธารณสุขน้องใหม่ที่เข้าสู่ระบบบริการปฐมภูมิ จึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่ง ในการจัด ระบบบริการทันตสาธารณสุขในสอดคล้องกับแนวทางของระบบปฐมภูมิ ซึ่งปัญหาที่สำคัญคือ “ทันตภิบาล” ถูกระบบราชการปลูกฝังไม่ให้มีสิทธิคิด เป็นเพียงผู้ปฏิบัติตามคำสั่งมานานถึง 40 ปี เมื่อมาถึงเวลานี้ ทันตภิบาลถูกกำหนดให้เป็นผู้คิด จำเป็นอย่างยิ่งที่หน่วยงานใกล้เคียงต้องให้การ สนับสนุน

เมื่อการบริหารงานแนวตั้งแบบราชการ ไม่ตอบสนองความต้องการของประชาชน แก้ ปัญหาของประชาชนไม่ได้ จึงได้เกิดแนวคิดกระจายอำนาจขึ้น มีการพัฒนาและเพิ่มศักยภาพของ องค์กรชุมชน พยายามจะปรับเปลี่ยนองค์กรของรัฐให้ขึ้นอยู่กับการบริหารงานขององค์กรท้องถิ่น ปรับเปลี่ยนทิศทางการพัฒนาจากแนวตั้ง มาเป็นแนวราบ พัฒนาจากพื้นที่จากชุมชน ให้ชุมชนร่วม กันคิดร่วมกันแก้ไขปัญหาของตัวเอง มีการกระจายทั้งอำนาจการบริหารและงบประมาณลงสู่ท้อง ถิ่น “ทันตภิบาล” เป็นบุคลากรในระบบบริหารแบบแนวตั้ง แต่ในปัจจุบันนี้ถูกจัดวางให้อยู่ในพื้นที่ ที่มีการบริหารแบบแนวราบ จึงเป็นความท้าทายอย่างยิ่งที่ทันตภิบาลจะต้องปฏิบัติหน้าที่ภายใต้ ระบบที่ขัดแย้งกันทั้งสองระบบให้ได้

2) ปัญหาแนวคิดการดำเนินงานส่งเสริมทันตสุขภาพของทันตภิบาล

ดูเหมือนจะเป็นรับรู้กัน โดยทั่วไปว่า “ทันตภิบาล” มีหน้าที่ในด้านการส่งเสริมและ ป้องกันด้านทันตสุขภาพเป็นหลัก ในขณะที่ตัวทันตภิบาลเองก็รับรู้ถึงความคาดหวังที่สังคมมีต่อ ตนเองเช่นกัน แต่บทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้กลับไม่ได้เป็นไปตามที่สังคม คาดหวัง หลายท่านพยายามให้เหตุผลว่าเป็นเพราะตอนนี้เรายังขาดแคลนทันตแพทย์ จำเป็นต้องให้ ทันตภิบาลมาช่วยในงานรักษาทางทันตกรรม ในขณะที่บางกระแสกลับแสดงทัศนะในเชิงที่เป็น ความซ้ำซ้อนในบทบาทหน้าที่ ทันตภิบาลปฏิบัติหน้าที่ทับซ้อนกับทันตแพทย์ โดยที่งานสร้าง เสริมทันตสุขภาพซึ่งเป็นหน้าที่ของทันตภิบาลโดยตรงไม่ได้ปฏิบัติ มีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า อัตรลักษณ์

หรือตัวตนของทันตภิบาลคืออะไร ทำไมทันตภิบาลซึ่งถูกผลิตขึ้นมาด้วยแนวคิดส่งเสริมทันตสุขภาพ กลับไม่มีผลการปฏิบัติงานด้านส่งเสริมออกมาเป็นที่น่าพอใจของสังคม

หลักสูตรการผลิตทันตภิบาล เป็นหลักสูตรหนึ่งของกระทรวงสาธารณสุข มีระยะเวลาเรียน 2 ปีซึ่งในช่วงต้นนั้น โครงสร้างหลักสูตรมีรายวิชาที่เป็นด้านการรักษาพยาบาลทางทันตกรรมเป็นหลัก แม้รายวิชาที่มีชื่อทันตกรรมชุมชน แต่เนื้อหาวิชาเป็นการฝึกปฏิบัติงานในโรงพยาบาลซึ่งก็เป็นการฝึกด้านการรักษาเป็นหลัก ดูเหมือนว่าวิชาทันตสุขศึกษา เป็นวิชาเดียว ที่เป็นการส่งเสริมทันตสุขภาพมากที่สุด จึงไม่แปลกเลยที่ภาพของทันตภิบาล กับงานสุขศึกษา เป็นของกลุ่มกัน และถึงแม้จะมีการพัฒนาหลักสูตรมาเป็นระยะ มีการทำงานร่วมกันกับวิชาชีพอื่นมากขึ้น แต่ความเปลี่ยนแปลงของหลักสูตรยังไม่ได้ปรับเปลี่ยน ให้ทันตภิบาลปฏิบัติงานสร้างเสริมทันตสุขภาพได้มากนัก ระบบการเรียนการสอน ไม่ได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดในการสร้างเสริมสุขภาพอย่างแท้จริงให้ทันตภิบาล ทำให้ทันตภิบาลยังมีแนวคิดที่จำกัดอยู่เฉพาะการให้สุขศึกษา ซึ่งองค์ความรู้ดังกล่าวไม่เพียงพอต่อการสร้างสุขภาพของประชาชน ในขณะที่เดียวกันวัฒนธรรมวิชาชีพทันตแพทย์ซึ่งมองว่างานสร้างเสริมป้องกันโรคเป็นงานระดับล่าง ก็พยายามผลักดันให้เป็นบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล ยิ่งเป็นการซ้ำเติมให้งานส่งเสริมป้องกันโรคในช่องปากไม่ได้รับการดูแล ไม่ได้รับความสนใจมากขึ้น จะเห็นว่าระบบการเรียนการสอนเป็นระบบที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง ในการการปลูกฝังแนวคิดสร้างเสริมทันตสุขภาพที่ถูกต้อง

ดังนั้นระบบการเรียนการสอนจึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่จะปรับเปลี่ยนแนวคิดหรือระบบวิธีการทำงานให้ทันตภิบาลสามารถปฏิบัติงานด้านส่งเสริมทันตสุขภาพได้อย่างมีประสิทธิภาพจะเห็นได้ว่ากิจกรรมด้านการสร้างเสริมทันตสุขภาพของทันตภิบาล ยังค่อนข้างจำกัดอยู่ในเรื่องของการให้สุขศึกษาและการป้องกันโรคเป็นส่วนใหญ่ จำเป็นอย่างยิ่งที่ทันตบุคลากรควรมีการปรับกระบวนทัศน์ และทักษะในการดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา

1. ควรกำหนดขอบเขตบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาลให้ชัดเจน โดยให้ทันตภิบาลมีบทบาทหน้าที่หลักในด้านสร้างเสริมทันตสุขภาพ ควรกำหนดให้ภาระงานที่ชัดเจน โดยเน้นการจัดกิจกรรมเชิงรุก และการบูรณาการร่วมกันกับงานอื่น ๆ มีการวางแผนและประเมินผลที่สามารถวัดผลสัมฤทธิ์ของงานได้ ส่วนบทบาทหน้าที่ด้านบริการทันตกรรม ควรกำหนดให้อยู่ในขอบเขตของบริการขั้นพื้นฐาน ที่ไม่ยุ่งยากซับซ้อน โดยให้เน้นระบบการส่งต่อในกรณีที่มียุ่งยากหรือไม่แน่ใจ ประกอบกับในกระแสการปฏิรูประบบสุขภาพซึ่งเน้นการสร้างเสริมสุขภาพ มีความจำเป็นที่ทันต

บุคลากร ควรกำหนดบทบาทหน้าที่ในด้านสร้างเสริมสุขภาพให้ชัดเจน มีการกำหนดบุคลากรที่รับผิดชอบ กำหนดภาระงาน และที่สำคัญควรปรับเปลี่ยนและพัฒนารูปแบบการดำเนินการให้สอดคล้องกับการสร้างเสริมสุขภาพแบบองค์รวม

2. ควรส่งเสริมมีการพัฒนาศักยภาพทันตภิบาล โดยควรให้มีการผลิตทันตภิบาลในหลักสูตรต่อเนื่อง หรือหลักสูตร 4 ปี เพื่อเป็นการพัฒนาทันตภิบาลให้มีองค์ความรู้ ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในสังคม โดยจะเห็นว่าในปัจจุบันนี้หลักสูตรทันตภิบาลที่ผลิตอยู่คือหลักสูตร 2 ปี ซึ่งมีระยะเวลาในการเรียนค่อนข้างน้อย ทำให้เป็นอุปสรรคกับกระบวนการจัดการสอน และจะเห็นว่าปัจจุบันนี้หลักสูตรอื่นๆ เช่น พยาบาล เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ต่างก็มีหลักสูตรต่อเนื่องรองรับ ทำให้บุคลากรเหล่านั้น ได้รับการพัฒนาศักยภาพให้สามารถรองรับภาระงานที่ปรับเปลี่ยนไป จะเห็นได้ว่าผลการศึกษาคความคาดหวังในบทบาทหน้าที่ของทันตภิบาล คือการสร้างเสริมสุขภาพ ในขณะที่บทบาทหน้าที่ในปัจจุบันยังจำกัดอยู่ในวงจำกัด แต่การให้สุศึกษาและการป้องกันเฉพาะที่ ดังนั้นการจะปรับเปลี่ยนวิธีคิด และพัฒนาศักยภาพ ทันตภิบาลให้เป็นไปตามที่สังคมต้องการนั้น จำเป็นต้องมีการพัฒนาหลักสูตรทั้งระยะเวลา และกระบวนการเรียนการสอนร่วมด้วย จึงจะสามารถสร้างทันตภิบาลได้ตามความประสงค์

3. ควรมีใบประกอบวิชาชีพทันตสาธารณสุข สำหรับทันตภิบาล ซึ่งก็จะเป็นการพัฒนาต่อเนื่องจากการผลิตทันตภิบาลหลักสูตร 4 ปี เพื่อที่จะได้มีองค์กรวิชาชีพในการจัดระบบดูแลและควบคุมคุณภาพทันตภิบาล เช่นเดียวกับวิชาชีพอื่นๆ และอีกเหตุผลหนึ่งคือเพื่อเป็นการเพิ่มทางเลือกให้ทันตภิบาลสามารถปฏิบัติงานในหน่วยงานอื่นๆ นอกเหนือจากภาครัฐได้ เนื่องจากปัญหาหนึ่งที่ทันตภิบาลประสบคือรายได้ไม่เพียงพอกับสถานะเศรษฐกิจ ทำให้เกิดปัญหาการสูญเสียทันตภิบาลออกนอกระบบโดยเฉพาะ ทันตภิบาลที่เป็นลูกจ้างชั่วคราว

ข้อเสนอแนะในการศึกษาครั้งต่อไป

ควรมีศึกษาถึงความเป็นไปได้ในการดำเนินงานสร้างเสริมทันตสุขภาพ ของแต่ละหน่วยงาน โดยศึกษาทั้งในส่วนของทันตภิบาล บุคลากรหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนปัญหาอุปสรรคที่ขัดขวางการดำเนินงาน โดยองค์กรหรือหน่วยงานที่มีความพร้อมก็ควรจะเริ่มดำเนินงานให้เป็นรูปธรรมชัดเจนได้เลย ส่วนหน่วยงานที่ยังไม่พร้อมจะได้ดำเนินการแก้ไขปัญหาลูกอุปสรรคให้สามารถดำเนินงานสร้างเสริมสุขภาพได้ต่อไป